

TIJDSCHRIFT
VAN HET
KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP
VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM



15^e Jaargang

AMSTERDAM
JOHANNES MÜLLER

1907

Bijdrage tot de geschiedenis van het Geldersche Muntwezen.

In het muntwezen heerschte omstreeks het jaar 1570 in deze landen groote verwarring.

Ofschoon er tusschen het Duitsche Rijk en de Nederlandsche regeering eene regeling was gemaakt, hierin bestaande, dat men over en weder een goudgulden en een zilveren daalder van gelijk gewicht en allooi zou doen slaan, ten einde hierdoor een einde te maken aan de werkzaamheid van vele particuliere munten, „die gheen regel noch orden en hielden,” had deze maatregel niet aan het doel beantwoord. Wel verre van het munten te staken gingen de particulieren met hun arbeid voort, terwijl bovendien een aantal heeren, die òf nooit òf sedert geruimen tijd geen geld meer hadden laten slaan, terstond „onder 't dexel van hun gepretendeerde privilegie” begonnen te munten „in meerderen getale ende met minder respect ende regel dan van te vooren, slaende eenige van dien munte nae hun goede geliefte, zonder te hebben gezworen essayeurs, weerdeyns noch officiers daertoe nootlyck wesende, maer alleenlycken eenen muntmeester, die de munte in pachte houdt ende munte slaet nae zinn discretie.” Het gevolg hiervan was, dat deze landen door allerlei munt, dikwijls van zeer twijfelachtige waarde, overstroomd werden.

Dat ALVA hierin verandering en verbetering trachtte te brengen, verdiende zeer zeker waardeer- ring; dat deze pogingen, in Gelderland althans, tegenstand vonden, vindt zijn verklaring in tal van omstandigheden van plaatselijken aard, waarop ik later zal terugkomen, en bewijst niets tegen de waarlijk goede bedoeling der regeering. Eere wien eere toekomt, en dit vooral, waar het ALVA geldt, die in dit opzicht zeer zeker niet verwend is.

De bedoelde maatregelen bestonden in het uit- vaardigen van een plakkaat op naam van koning PHILIPS II voor zijne Nederlanden op 2 Maart 1571 1). Dit bepaalt o. a., „dat voortaan eghene andere zilvere munte, grote off cleyne, en sal worden ontfangen, uuytgegeven off in onse voorschreven landen van herwertsovere loop hebben dan de- ghene, die van onsen slage is”. Daar men even- wel te recht begreep, dat een plotseling verbod van vreemde munt een groote stoornis in handel en verkeer zou teweegbrengen, werd tot 1 Juni 1571 gelegenheid gegeven om zich van de verboden munt te ontdoen. Voorts werd aangekondigd, dat ter voorziening in de behoefte aan pasmunt geld- stukken zouden worden geslagen van $\frac{1}{20}$ en $\frac{1}{40}$ Philipsdaalder op de helft van het allooï dier daalders.

Ter verspreiding werd — waarschijnlijk ongeveer te gelijker tijd — aan het Hof toegezonden een gedrukte tabel, bevattende de afbeelding en om-

1) VAN LOON, *Groot Gelders Placaet-boeck I*, kol. 431. Het plakkaat is gedateerd 2 Maart 1570. Dit verschil is gelegen in den hofstijl, waarvan men zich te Brussel bediende, volgens welken het jaar met Paschen aan- ving. De maanden en weken vóór Paschen behoorden dus nog tot het afgelopen jaar.

schrijving van de nieuwe pasmunt. Daar ik aanneem, dat deze wel niet algemeen bekend is, geef ik hierbij een afbeelding. Pl. VIII 1).

Deze tabel is breed 18 en hoog 27 cM.

Het plakkaat van 2 Maart 1571 lokte al zeer spoedig klachten uit. Reeds op 28 April schreef de landdrost van het voormalige graafschap Berg aan het Hof 2), dat het hem onmogelijk was de schatting te innen in munten van Z. M., waarom hij het voorstel deed, dat het Hof hem zou toestaan, „dat ick int boeren der schattonge zall moegen beuren alderhande munte, mitt een expresse clause daerinne, dat ick gheen gelt aen den lantrentmeester GEDEON VAN DER HOUVE en zal leveren oft tot zynen comptoire anders dan gefalueerde oft 's Conincxs munte, want ick van sinne ben die andere munte over te zetten ende te wisselen, alleer dat ick die ter comptoire zall leveren.

Van anderen aard was het bezwaar der stad Nymegen 3). Deze voelde zich door het plakkaat in hare rechten gekrenkt en zag daarin een inbreuk op haar muntregaal, „des sy int slaen, ontfangen ende uuytgeven boven allen menschengedencken in gueder possessie end gebruick geweest is und alnoch, als U. W. Ed. L. ende G. waell kundich, oick sunst landtmehrich 4) is”. Aan het slot van den brief

1) Een exemplaar bevindt zich in het register *Boek van Landzaaken, ordonnantien en placaten* D, fol. 76 (Rijksarchief in Gelderland).

2) *Brieven van het Hof met het kwartier van Zutphen*, No. 4019. Deze brieven en alle andere door mij gebruikte bronnen berusten in het Rijksarchief in Gelderland.

3) *Brieven van het Hof met het kwartier van Nymegen*, No. 6640, d.d. 6 Mei 1571.

4) Van algemeene bekendheid.

verzocht de magistraat het Hof met grooten aandrang om zijn tusschenkomst bij ALVA, ten einde gedaan te krijgen, dat te Nymegen het plakkaat niet behoefde te worden afgekondigd.

Ook Roermond en Venloo, twee steden uit het Overkwartier, oordeelden niet gunstig over de nieuwe regeling. Zij gaven op 30 Mei gezamenlijk te kennen, dat voor hen, als grenssteden, het plakkaat hoogst schadelijk was en hen met volkomen verloop van hun handel bedreigde, terwijl de aanvoer van hetgeen zij van buiten noodig hadden, tot stilstand zou komen en de naburige steden hiervan al het voordeel zouden hebben. Ten aanzien van de pasmunt merkten zij op: „Ouch sold des cleynen paymentz halven, die alhier niet oder gantz wenig van hochstberumpte Con. Majesteys slage to bekomen is, der eyn den anderen niet berieven mogen”. Zij drongen ten slotte met nadruk op intrekking van het plakkaat aan.

Al deze bezwaren werden door het Hof achtereenvolgens aan ALVA overgebracht met verzoek om beschikking 1).

Inmiddels naderde 1 Juni, de in het plakkaat gestelde termijn, zonder dat er bericht van ALVA was gekomen ten aanzien van de daarna te volgen gedragslijn, waarom het Hof op 26 Mei meende hem daaraan te moeten herinneren 2).

Nauwelijks was deze brief verzonden, of er kwam weder een klacht over het plakkaat, ditmaal van

1) *Brieven van en aan het Hof*, No. 2476 (5 Mei), 2480 (7 Mei) en 2494 (16 Juni).

2) *Ibid.* No. 2489.

Doesburg. De regeering dezer stad vroeg, welke houding men moest aannemen tegenover het geld van Nymegen, Deventer enz. Het Hof haastte zich ook hiervan aan ALVA kennis te geven 1). In dezen brief klinkt een toon van geraaktheid over het uitblijven van de verzochte beschikking, waardoor het Hof tegenover de aanvragers in eene moeilijke verhouding geraakte, te meer, daar het dagelijks meer dergelijke vragen verwachtte. Het wees er verder op, dat handel en verkeer zouden moeten stilstaan, zoo het gebruik van het oude geld niet bij voortduring werd toegestaan.

Eindelijk kwam er bericht. Op 29 Mei ontvingen Stadhouder en Raden een brief van ALVA van 26 Mei 2) van den volgenden inhoud:

„Al eest zoe, dat wy zedert die publicatie van 't leste placcaet op 't stuck van de zilvere munte der vreemde landen in date van den tweeden dach der maent van Martio lestleden zeer expresselycken belast ende bevolen hadden in aller diligentien cleyn gelt te doen munten van Zinre Con. Majesteyts slage, um 't gemeyne volck te gerieven ende accomoderen ende denselven goede munte te doen hebben in plaetse van deghene, die verboden ende voir billoen verclaert is, des nyet jegenstaende, zoe men tot noch toe zulcke quantiteyt nyet en heeft kunnen slaen ende munten, dat die totte nootlicheyte ende gebruyck van 't gemeyn volck genoechaem soude mogen wesen, ende dat daerduere die executie van 't voirs. placcaet jegenwoirdelyck te zeer zwaer

1) No. 2490 d.d. 28 Mei.

2) *Brieven van en aan het Hof*, Ibid., No. 2488.

ende difficil soude vallen, hebben wy uuyt zunderlinger gratie ende in consideratie van dien op de remonstrancie ende versueck aen ons gedaen by eenige van de Staten ende landen van herwerts-overe (zunderlinge van deghene, die naest der frontieren gelegen zii) verlengt ende verlengen voir dese reyse alleenlycken die executie van 'tselve placcaet voir die geheele maent van Junio naestcommende totten eersten dach van Julio exclusivelycken, bynnen welcken tyde wy alle goede ordene stellen sullen om in alder manieren cleyn munte te döen slaen, die men in elcke provincie verdeylen sal by de wisseleers, die aldaer gesonden sullen worden ten selven effecte ende om die voirs. vremde munten ende billoen te wisselen te minste schade, fret 1) ende interest van de gemeynte, alst doenlyck werdt, nae uuytwysen van de instructien, die zy mit hem brengen sullen, opdat men eens soude mogen remedieren totte abuysen ende Ziinder vors. Majesteyts ordinancie doen effectüeren; U versueckende daeromme ende nyetmin in naem ende van wegen derselver Majesteyt ordinerende wel ernstlycken, dat ghy van stonden aen nae den ontfanck van desen onse vurscreven prorogatie voir eenre maent, zoe voirs. is, doet kundigen, uuytroepen ende publiceren alomme bynnen die steden ende vlecken van den lande ende furstendom Ghelre ende graeffscap Zutphen, daer men gewoonlyck is uuytroepingen ende publicatien te doene".

De belofte om wisselaars te zenden werd niet vergeten. Op 9 Juni gelastte ALVA aan den stad-

1) Interest, rente.

houder, CHARLES DE BRIMEU, graat van Megen, in alle steden, waar nog geene wisselaars waren, om te zien naar geschikte personen, terwijl hij tevens zond eene instructie en eene „Caerte ofte instructie, waarnae de wisselers henzelven reguleren int coopen van de billionen ende verboden penningen ende selen betalen just soe de weerde van de marck, once ende engels hier geschreven staet, want haeren salaris daerinne begrepen is” 1).

Deze brief kwam eerst op 26 Juni in handen van den stadhouder en het Hof, die daarop aanstonds, 27 Juni, ten antwoord gaven, 1^o. dat het wegens de late aankomst van den brief niet mogelijk was een en ander nog vóór het einde der maand te laten afkondigen, en 2^o. dat men niet overal geschikte personen voor de betrekking van wisselaar zou weten te vinden, al had men ook overvloed van tijd om hen te zoeken. Over een derde bezwaar lieten de schrijvers zich aldus uit 2):

„Et comme (à ce que nous présumons) par icelle carte soyent spéciffiez tous deniers deffenduz et lesquelz l'on tient pour billion, et au premier article se spéciffient les dalers monnoyez et faictz depuis l'an 1566 par le krytz de Westphale tant seulement, sans faire mention d'aucuns aultres de l'Empire ou d'Allemaigne depuis ledict an, comme aussy en icelle carte n'est faict aucune mention des „peertkens” de cette ville de Nymmegen 3) (en

1) De brief van 9 Juni, de instructie en de „caerte” zijn afgedrukt bij VAN LOON a w. I, kol. 546—550

2) *Landzaaken* enz. D, fol 76 verso.

3) De stadhouder en het Hof bevonden zich te Nymegen ter bijwoning van den landdag.

laquelle la publication du placcart n'est encoires fait, comme par diverses foys nous du Conseil avons escript à Vostre Excellence) ny des patarts, demy-patarts de Nymmegen et Ruremunde ny de la petite monnoye d'ung patart ou environ de Deventer, „gorsselers” de Zutphen et samblable petite monnoye, ayans principalement cours en la ville d'Arnhem, ceste de Nymmegen et aultres circumvoisines etc. 1), par où sommes en doubte, si Vostre Excellence entend, que les aultres dalers de l'Empire, non monnoyez au kreytz de Westphale, et ladicte monnoye d'argent (de laquelle la carte ne dict comment l'on la auroit à changer) soyent deffenduz ou non, encoires qu'il samble que oy, veu que le placcart deffend en général toute monnoye d'argent n'estant du coing de Sa Majesté.”

Het Hof drong voorts bij ALVA aan op maatregelen, daar de kooplieden reeds begonnen te weigeren de peerdekens en andere kleine munt in ontvangst te nemen, waardoor de kleine man, die geen gelegenheid had om zich van dat geld te

1) De Geldersche pasmunt was ook vroeger al eens ter sprake gekomen, nl. in 1554 en wel naar aanleiding van een klacht van den muntmeester des Keizers over het ontvangen en uitgeven van de op last van den Nymeegschen magistraat geslagen kleine penningen. De Regentes MARIA vroeg het Hof, of het noodig was daarin door middel van een plakkaat te voorzien (*Brieven van en aan het Hof*, No. 887, d.d. 22 Juni 1554). Het Hof antwoordde hierop bij schrijven van 5 Juli d.o.v. (Ibid. No 889), dat het den keizerlijken muntmeester hierover had gehoord, die hun had aangeoord „het onderscheidt ende differentie der pennincxkens, die hy slaet, van wellicke die seshien maecken eenen stuyver, ende der pennincxkens, die die van Nymegen munten, waeraff die twintich eenen stuyver doen, hoewel (soe hy seyt) sy nyet soevoel weerdich en siin.” Daar genoemde muntmeester voorts verklaard had, dat die muntjes alleen binnen de stad Nymegen gangbaar waren, „hebbende die hoofsteden in desen lande haer besunder cleyne munte”, gaf men te kennen het uitvaardigen van een plakkaat onnoodig te achten.

ontdoen en daardoor om zich levensmiddelen te verschaffen, in geen geringe verlegenheid geraakte.

Van al deze protesten en verzoeken was in de eerste plaats het gevolg, dat op 27 Juni namens den Koning een plakkaat werd uitgevaardigd 1), waarbij de uitvoering van dat van 2 Maart werd verschoven tot Kerstmis 1571, terwijl het gebruik van Duitsche daalders uit de jaren 1567—1570 tegen den koers van 31 stuivers werd toegestaan en, in het belang van de opruiming der vreemde munt, aan de bewoners dezer landen werd vergund die „voor hun gebruyck, affeyren, betalingen ende coopmanschap te transporteren.”

Een tweede gevolg was de gunstige beschikking ten aanzien van de pasmunt, waarover ALVA zich uitliet als volgt 2):

„Et quant à la petite monnoye, pour les raisons contenues en vosdictes lettres et celles alléguées par la requeste et remonstrance desdictz Estatz de Gueldre 3) nous sommes bien délibérez d'y donner aussy quelque modération ou esclaircissement, comme avons fait pour les pays limitrophes et frontiers de la France; mais comme l'on ne scet icy de quelle petite monnoye les subjectz desdictz pays se servent le plus, et celle, qui est la moins mauvaise et vicieuse, ny à quel priz, sera bien que nous envoyez incontinent et à diligence la déclaration et spécification des pièces d'icelle petite monnoye pour en estre ordonné, comme le trouve-

1) VAN LOON a. w. I, kol. 550.

2) *Landsaaken* enz. D, fol 79, d d. 2 Juli.

3) Hierover heb ik niets kunnen vinden.

rons appartenir, et cependant pourrez faire publication et permission par forme de tolérance, que le peuple s'en puist servir encoires pour certain brieff temps, jusques à ce que nous y aurons aussy donné quelque ordre de la part de Sa Majesté."

Bij schrijven van 16 Juli d. o. v. 1) werd dit heugelijke nieuws door den stadhouder aan de vier hoofdsteden bekend gemaakt, met verzoek om opgave „van de kleynen silveren munte, aldaer und in den alingen quartier meest gebruyckt wordet, ons be-noemende die stucken ende waer off by wyen dieselve geslagen ende gemunt, mit oick uuyt-druckende, welcke, Uwer Eers. beduncken nae, die beste, nutste ende daer id minste bedroch in zye, tot wat pryse und hoe hoege ende leege dieselve gaet und uuytgegeven ende gebuert wordet."

Wanneer men nu denkt, dat de hoofdsteden spoedig en gewillig op deze vragen antwoord hebben gegeven, vergist men zich zeer. En vraagt men, wat tot dit uitstel aanleiding gaf, dan moet het antwoord luiden: de gespannen verhouding tusschen de Landschap en de regeering. De Gelderschen konden het niet verkroppen, dat zij in 1543 gedwongen waren het hoofd voor KAREL V te buigen en hebben niet verzuimd om bij iedere gelegenheid, die zich voordeed, hun ongenoe-gen, hetzij door protesten, hetzij door lijdelijk verzet, b.v. door het nalaten van de afkondiging van plakكاتen, (zooals te Nymegen weder in dit geval), aan den dag te leggen. Het is hier de plaats niet hierover uit te weiden. Dit onderwerp verdient

1) *Brieven van en aan het Hof*. No. 2509/8.

alleszins eene grondige behandeling. Ik vergenoeg mij er de aandacht op te vestigen.

Ook in de boven genoemde beschikkingen van ALVA zagen de hoofdsteden weder — m.i. ten onrechte — een schending hunner oude rechten en vrijheden en aanstonds begonnen zij gemeenschappelijk overleg te plegen, hoe hierin behoorde gehandeld te worden. Directe bewijzen dat deze onderhandelingen hebben plaats gehad, kan ik niet leveren; ik vermoed, dat zij mondeling zijn gevoerd, en dan slaat daarop allicht een post 1) in de Arnhemsche stadsrekening over 1571, luidende als volgt:

„Burgermesteren GRUYTHUYS ende POELWICK met Mr. JOHAN, secretaris van Nymegen, koemende met die heren van Zutphen ende haren secretaris, dieselvige heeren op het wiinhuys te gast gehadt, verteert aen kost ende wiin XLII quarten wiins, die quart vier st., facit VIII gld. VIII st.”

Maar een krachtiger argument voor mijn onderstelling ontleen ik aan de slotwoorden van de brieven van Nymegen, Zutphen en Arnhem, die zonder eenigen twijfel op afspraak wijzen en de vrees voor schending hunner privilegiën duidelijk verraden. Of de brief van Roermond ook een zinsnede in dien geest bevat heeft, kan ik niet zeggen, daar van dezen slechts een uittreksel tot ons is gekomen.

1) De post is helaas niet gedagteekend, maar staat tusschen een van 20 Juni en een van 31 Augustus. Opmerking verdient ook, dat in dit jaar bij herhaling gehandeld werd met een rechtsgeleerde uit Keulen en een uit Frankfurt over het muntregaal der stad Nymegen, gelijk blijkt uit ettelijke mij door den heer VAN SCHEVICHAVEN welwillend medegedeelde posten uit het rekenboek dier stad over het jaar 1571.

Van Zutphen kwam het antwoord op den brief van 16 Juli het eerst, nl. op 6 September; de drie andere hoofdsteden lieten niets van zich hooren, waarom het Hof op 9 October deze nalatigen aan de gedane vragen herinnerde met de bijvoeging, dat „die permissie des gancks sullicker munten nyet langer dan biss to Kersmisse en duert” 1).

Dit hielp: achtereenvolgens kwamen de drie antwoorden, eerst die van Nymegen en Arnhem en eindelijk ook dat van Roermond. Als om het lange toeven goed te maken zond de magistraat dezer stad bovendien een lijst van de in eenige andere steden van het Overkwartier gangbare pasmunt.

Ik laat de ingekomen brieven hier volgen. Zij geven ons een duidelijk beeld van den rijkdom van pasmunt, die destijds in deze landen in omloop was, en versterken den indruk, dat de wensch der regeering om eenheid in het muntwezen te brengen niet zonder grond was.

I. Antwoord van Zutphen.

Unse underdanige und gantz bereidte dienste stetz befoerens.

Wolgebaren unnd edel, genediger her, Also E. G. schrifttelick aen uns gelanght, dat wy egentlicke declaratie ende specificatie van die cleyne silveren munte, nyet van Con. Majesteyts, unses allergnedichsten heren, slage wesende, alhier binnen der

1) *Brieven van en aan het Hof, No. 2525/24.*

stadt und alingen quartiere meest ganckbaer, benoemende die stucken, by wem und tot watt pryse dieselvige geslaegen und curs und loop hebben, averschrieven sollen, ten eynde sullicx aen die Excellentie des durchluchtigen und hoichgeboren hertoigen thot ALVA etc., unsen genedichsten heeren, aver thoe schrieven und Ziin Excellentie sullicke ordenen tho stellen alsth behoeren soll etc., sullen wy E. G. erforderther andtwoirdth nicht verhalten dat, nechst hoichstberompter Conlicher Majesteys unnd by deser stadt Zutphen unnd Nymmegen sampt anderen Gelderschen steden hierbefoires geschlegten silveren munte, der dryer steden Deventher, Campen und Swoll penningen van oiren slaege, alhier meestendeel curs ende loop hebben, als neemlick eyn stuck van viiff witten, then prisse van viiff stuver und viiff placken, wairvan die sesse eynen golden gulden van weerden twee und dertich stovers brabantz doin uuytmaicken;

noch eyn penninck, die genoempt wordt eyn Deventer witt, valet eyn stuver brabantz und eyn placke, daer dertich kunnen uuytmaecken eynen golden gulden als boven;

van denselven penninck eyn stucke van drye butkens, derer viiff uuytmaecken vier stuver brabantz und viertich eynen golden gulden thot weerde als voirs.;

noch eynen penninck genoempt eyn gosseler, wesende die helffte van eynen witte, derer tztstich uuytbrengen eynen golden gulden van weerden als voirs.;

noch eyn penninck, die genoempt wordt eyn but-

ken, als wesende een vierendeel van eyn witte, derer tzeestich uuytbrengen eenen halven golden gulden;

noch een pennincxken van drie placken, derer viiff eyn stuver brabantz maicken und also veertich eyn oirdt van eynen golden gulden, allet ther weerde als voirs;

noch een pennincxken van anderhalff plack, derer thien uuytbrengen eenen stuver brabantz;

noch een pennincxken genoempt eyn placke, derer viiffthien eynen stuver brabantz maicken. Und desselfs pennincxkens helffte brengen uuyt die dertich eynen stuver brabantzsch.

Ind soe dese graeffschap Zutphen mitten Munsterschen und Cleeffschen grensede is, worden by beyderziidts underdanen hinc inde aldair geslaegen und genge 1) silveren penningen van hoegen gelick wie van geringen und allgerincxsten pryse ontfangen und uuytgegeven, wie dan oick unse borgeren oire koemanschap und hanteringe in verscheyden uuytheyschen heeren landen, soe boven soe beneden, oire gelegentheynt nae tot onderholdungh wiiff und kinderen dryven und oeffenen moegen, eynsdeels oick oire erffguederen ind renthen buyten landes ligghende und staende hebben; hebben E. G. by sich genedelick aff tho nemen, soe fern die koemanschap (sunder welcher ghein standt erhalten worden konne) sulle geëxerceert worden und die hoichstberumppte Majesteyts onderdanen oire renthen und guederen (wie billicx) geniethen, oich dese hoichwichtige, bezwairliche contributionpenningen, die doch verwilcht 2) worden

1) Gangbare 2) Toegestaan.

mit allerhande ganckbair geldt und munthe to betalen, solden opgebracht werden, dat sy alstann oich alsollich geldt, by onsen uuytheymschen naberheeren genge und geve, nootwendichlicken moethen ontfangen, uuytgeven und dieselvige oire noottrufft nae gebruycken, ind werden alsoe alhier soe Munstersche, soe Cleeffsche, soe Coelsche, Ludichsche, Vriessche, Groeninchsche und allerhande uuytheymsche heren und fursten kleyne silveren munthe neffens Con. Majesteyts, unzer und des furstendombs munthe gebruyckt, begeven und ontfangen, waerom E. G. twiiffelsanhe 1) by sich selve genouchsaem bericht is und alsoe daervan eygentlicke aentzeigunge thoe doen wy voir onnoedich erachten; mit welchen penningen oick bishier thoe erffgrunde 2) ghekofft, verkofft, renthen belacht und weder geloischt siinnen; oick verschryvongh mit der und der munthe wedderomb thoe loezen ghesdaen und gegeven, alsoe dat se nicht alleenich geriefflich, dan onses erachtens gans noodich alsolch gelt in curs, swanck, loop und pris thoe halden, daermith nyemandt aen den zynen baven thoeversicht moege verkorth ader prejudicieert werden.

Soe velle aengaet die penningen alhier gemunth gheweesth, is van allerhande sorte hierbfoirens alhier geslaegen, begheven und wordt alnoch degelicx begheven, doch durch gebreck van stoff und verloop van tyden heefft men des munthens eyn tiidt lanck herwaerts enthalden.

Bidden demnach gantz dienstlick, diewyle die

1) Zonder twiiffel. Ane = zonder, vrij van. Hoogd. ohne.

2) Vaste goederen.

ingesetene der steden und onderdanen deser Graeffschap mit dessen voirbenoempten sorthen van penningen in gueder eynicheyt sich bisher gedraegen und gehalden, dat zy daerby henforder genedichlick gelaeten werden und blyeven moegen.

Daer aver in desen dingen eenige veranderinge ader ordeningh sulde gemaect ader gestelt worden (als wy verhoepen neen), dath alstann sullicx den alden gebruyck nhae mit voirweten und consenth der alinger Landtschap geschien moege, wie wy sullichs gunstlich thot E. G., die hiervan, zampt van die gelegentheyt desser landtschappen die Excellentie des hoichgemelten hertoughen hefft genedichlick tot wolffart der Landtschap tho verstandigen, uns vertroesten und doen dieselvige E. G. in frolicher regierongh und wolfferiger gesundtheyt dem Almachtigen lancklevendich bevehelen.

Geschreven den Viden Septembris anno XV^c LXXI.

Burgermeistere, schepenn und raedt
der stadt Zutphen.

Dem wolgeboren etc. heren
KAREL VAN BRIMEU, graven
thot Meghem etc., stadtholder etc. 1).

II. Antwoord van Nymegen.

Weerdige, edel, erentfeste, hoichgelerte ende vrome, gunstige heren ende vrienden, Op id schryven des edellen und walgeboren heren CAERL VAN BRIMEU, graven to Meghem etc., onses genedigen

1) *Landsaaken* D, fol. 121 verso.

heren stadtholders etc., dateert den sesthienden Julii neestvoirdeden, belangende die kleyne silvere munte, nyet wesende van den slaege Con. Majesteys, onses allergenedichsten heren, geven wy U. W. L. ende G. naevolgende bericht ende antwoord, dat die stad Nymegen baven menschen gedencken in exercitio cudende monete gewesen, daervan noch voele verscheyde kleyne silvere stucken in esse 1), dan deser tiit weynich ganckber uuytgegeven und ontfangen werden. Edoch schicken U. W. L. und Gunsten hierinne verwaert drie onderscheytlicher stucken by der stad Nymegen voor etliche jaeren gemunt und geslaegen, soe deser tiit in derselviger stad und quartier het meeste ganck, loop ende coers hebben, waervan dat grootste uuytgegeven ende geboert wert voor drie brabantse stuiver; item het tweede voor anderhalven brabantse stuiver und het derde voor eenen Nymeghschen loopende brabantse stuiver, derwellicke stuiver viiff ende dertichstenhalven ende viiff ende dertich eenen daeler van dertich stuiver brabantse gegolden hebben, daervan oick vierden delen des voors. stuivers, die men Nymeghsche loopende oortgens noempt, doch in kleyner antal, den gemeynen man daermit te gerieven; als oick achthiende delen, Nymeghsche penninckskens, und twee ende tsoeventichste delen, Nymeghsche grootgens genant, tot behoeff der armer gemeynte gemunt und geslaegen siin worden, edoch het merendeel deser lester sorten, soe der eyn tiit her geene gemunt, oick vast gebraecken, versletten und alsoe ombkhomen sint.

1) Wezen.

Mit welcken voors. und dergeliicken stucken in deser stadt ende quartier und aen meer oorden deses furstendombs Gelre und andere grentsende fursten und heren (nyet onder Con. Majesteyt geseten siinde) lande men daegelicks koopt und verkoopt, jae dat meher is, renten und jaergulden in voorleden als itzige tyden daermit belacht, verschreven, geloest siin und daegelicks werden und alsoe den gemeynen soe koopman als rentener, als oick andere standts geriefflick; oick het meeste behoefflick und hoichnoodich hinvorder to gelden onses erachtens to reputeren ziin: ummers ist notoir und apenbaer, dat onse voorige angetogen kleyne munte in andere nabuerfursten und heren landen oick angenomen, ontfangen und uuytgegeven werden, soe oick dese stadt Nymegen grentsende is aen verscheyden furstendommen und landen, oick die burgeren und cooplyuden in diverse heren landen operwairts (?) oere coopmanschap tracteren und hantieren ende eensdeels oere guederen in onliggende landen hebben, daerdurch dieselvige ander heren munten ontfangen, uuytgeven ende gebruycken moeten, offte solten anderssins die coopmanschap verlaeten und die rentenyers in grooten schaeden und naedeel geraeden, derhalven alsulcke nabueren, fursten und stenden, to voirsten und neffens Con. Majesteyts mundt, als to weten allerhandt cleyne soe Coelsche, Ludichsche, Cleeffsche und dergeliicken sorten, U. W. L. und G. selffs genouchsam bewust und bekent, ganck und coers alhier hebben, derwegen die circumstantiën daervan eygentlick over to schryven onnoodich und alsoe

U. W. L. und G. Syner Excellentie van dien selffs verstandichlich hebben to erkundigen und to berichten.

Bidden demnhæ dienstlick, diewiil die ingeseten deser stadt ende onderdanen daermit hem in guede eenicheyt bevinden, dat zy daerby genedichlich gelaeten werden ende blyven moegen, ende so verns eenige veranderingh daerinne geschien solde, dat idselve mit voorweten ende consent der alinger Lantschappen geschien moege den voerigen alden gebruyck nae.

U. W. L. ende G. in schuts des Almachtigen bevehelende.

Geschreven den 1).

Burgermeysteren, schepen ende raedt
der stadt Nymegen.

Den weerdigen etc. Cantzler
ende Raeden etc. 2).

III. Antwoord van Arnhem.

Weerdige, edele, erentfeste, hoichgelerte und frome, gunstige heren und frunden, Uwer W. L. und G. schryven in date den IXten Octobris, daerinne dieselvige verhaelen den inhalt der missiven onseres genedigen hern stadthelders, graven to Meghem, waerby Ziin Gen. uuyt bevehel des durchluchtigen und hoichgeboren fursten und heren, heretougen van ALVA etc., gouverneur etc., aen ons gesonnen, dat wy derselver ofte U. W. L. und G. schicken sollen eygentliche declaratie ende specifi-

1) Datum is weggelaten. 2) *Landzaaken*, D, fol. 122 verso.

catie van die cleyne silvere munte, soe alhier binnen der stadt und alingen quartier van Arnhem meest gebruyct wordt, Siin Gen. off U. W. L. ende G. die stucken benoemende ende waer ende by wien dieselvige geslaegen ende gemunt etc.; gesinnende, dat wy U. W. L. ende G. id bericht voors. overschryven solden etc., wyderen inhalt, hebben wy op den XVden desselven maents ontfangen und sullen U. W. L. und G. daerop ter onderdeniger antwoord nyet bergen, dat alhier geslaegen werden groetgens, der hondert maecken eenen stuiver fal.; dryvers, der twee maecken een oort brabant fal. min een groetgen; muters, der drie maecken een oort brabant min een groetgen, und dat sunst binnen der stadt und vryheyt van Arnhem und naest omliggende dorperen des Arnheimschen quartiers meest ganck hebben Nymeghsche stuvers, der negen maecken acht stuiver faluirt; Nymeghsche peertgens, gelden(de) anderhalven Nymeghschen stuiver; Nymeghsche driestuiverspenningen, halve stuivers ende oorden; des wy gesonnener berichts nyet hebben willen verhalten U. W. L. und G., seer dienstelick begerende, diewiil onse burgeren mit desen paeymente in corncoopmanschap ende daegelicksche hantierongh oick wal gedient om zich in oer handel to ontscheyden, als in Betuwen gemeenlick ende oick in Lymers ganckbaer, dat U. W. L. und G. by Ziin Excellentie verfuegen helpen wolden, dat wy daerby genedichlich gelaten und, soe vern daerinne eenige veranderongh gedaen solde werden (twelck wal schiint grooten ongeriiff to sollen geberen), sullick den

voerigen alden gebruyck nae mit voerweten ende consent der alinger Lantschap moege geschien, als wy sulchs und alles gueden ganslick vertrouwen tot U. W. L. und G., die der Almachtiger langh in gelucksaliger wolfaert gefriste.

Gegeven den XXVIsten dach Octobris, anno Domini XV^cLXXI.

Burgermeesteren, schepenen und raedt
der stadt Arnhem.

Den weerdigen etc. hern
Cantzler und Raeden des
Conlicher Majesteyts etc. 1).

IV. Extract uuyt zekere missive in date den XXIsten Novembris XV^cLXXI by Burgermeesteren, schepenen und raedt der stadt Ruremunde aen den heren Cantzler und Raeden des Conincks, in Gelderlant verordent, geschreven 2).

Ouch, gebiedende heren, achtervolgende E. W. Ed. und L. schryven, dat eyne de dato den XVden Julii, dat ander den IXden Octobris yetz loopenden jaers LXXI, beyde der cleynre silveren munten betreffende, hebben wir, omb eygentliche specificatie und declaratie daervan to moegen weten, aen die steden Venlo, Gelre und Erckelents 3) geschreven, die ons daervan alsulchen bericht gedaen, als U. W. Ed. und L. uuyt hierby verwaerten

1) *Landzaaken* D, fol. 123 verso.

2) *Landzaaken* D, fol. 125 verso.

3) De beide laatstgenoemde steden, nu Pruissisch, maakten vroeger deel uit van het Overkwartier van Gelderland,

stucken sullen hebben to vernemen, und daerbe-
neffens ouch den eygentlichen bericht der cleynre
silveren muntten, soe alhier binnen Ruremunde
und daerombtrent am meesten genge und geve und
onder den gemeynen man id meest gebruyct wort,
dat wir ter guetlicher antwoort und bericht U. W. Ed.
und L. nyet hebben sullen verhalten.

A. Specificatie der cleynre silveren muntten,
nu ter tiit binnen der stadt Ruremunde am mees-
ten ganckber ziinde.

In den eersten die slepers, soe in Vranckriick
gemunt siin, 't stuck ad 10 st. brab., die drie op
eynen daeler.

Item die Lotrinxe mit meer anderen, dat stuck
ad 9 st. brab.

Ludich 1).

Item uuyter den landt van Ludich in den iirsten
snaphaenen van ses stuivers id stuck, daervan
die viiff eynen daeler maecken.

Item Luycker pennongen van 4 stuiver bra-
bants 't stuck, der $7\frac{1}{2}$ eynen daeler van 30 st. brab.
maeckt.

Noch Luycker pennongen van drie stuivers
brab., die thien op eenen daler.

Item noch Luycker pennongen van twee st. brab.,
der 15 op eenen daeler.

Item noch Luycker betzelen van 5 stuivers
't stuck, der 6 op eenen daler; die halve na advenant.

Dese voors. pennongen mitten Luycker stuivers

1) Luik.

und halver stuivers, derwelche stuivers 30 op eenen daeler gaen, sindt id meeste itzunt 1) binnen der stadt Ruremunde gangber und daeralomme.

Gulich.

Item Gulichsche pennongen van 5 stuivers 't stuck, die 6 op eenen daeler.

Item raderwitpennongen 2), 26 $\frac{1}{2}$ op eenen daeler.

Item ombtrent 38 $\frac{1}{2}$ Mariengrossen op eenen daeler.

Item penninckskens van 2 $\frac{1}{2}$ lups 't stuck, genant vetmenkes, der hondert und soeven op eenen daeler.

Item tweehondert und veertich raderlupsen op eenen daeler.

Item uuyter der heerlickheyt van Weert sint Weerter betzelen ad 5 stuiver brabant's 't stuck, der 6 op eenen daeler.

Item alde Deventer, Camp (sic) und Swolsche snaphaenen, der 5 op eenen daeler, und die nieuwen 5 $\frac{1}{2}$ stuiver brabant's.

Nymegen.

Item die alde Nymeghsche snaphaenen 't stuck ses stuiver brabant's, die viiff een daeler.

Item 24 Nymeghsche peertgens op eenen daeler, weynich ganckber.

Item die Nymechsche stuivers, die 23 $\frac{1}{2}$ op eenen daeler, die halve und oort daervan na advenant.

Ruremunde.

Item snaphaenen, soe binnen Ruremunde geslaegen, die 5 op eenen daeler.

1) Tegenwoordig.

2) Ook radelwitte geheeten, de Keulsche albus met een rad.

Item Ruremundische stuivers und oortgens na advenant.

Item sindt ouch alhier ganckber penninckskens, der 540 eenen daeler maecken.

Item ouch heele und halve stuivers, als in Brabant und Hollant geslaegen ziiin. Hispanische realen van $3\frac{1}{2}$ stuiver und 7-stuiverspennongen sint doch weynich alhier to bekommen uuyt oersaecken dat die kooplyudt dieselvige an den oordt daer die andere voors. pennongen nyet ganckber en ziiin, transporteren om oere negotiatie und koupmanschap daermede to doen.

B. Declaratie und specificatie van de cleyne silveren munte, die nu ter tiit binnen der stadt Venlo id meeste ganck und loop hebben.

Van den minsten aenfangende soe siin alhier heller oder moerkens, der eyn und twintich vur eynen brabantsche stuiver ontfangen und uuytgegeven worden.

Item verscheyden penninckskens van viiff heller.

Item penninckskens, by den fursten ind heren, hertougen to Cleve, Gulick und Berge etc. geslaegen, van 6 heller, seer ganckber ende geriiffelick, soe hoichgemeltes fursten onderdanen allerhandt eedt-wahr ind andere nootdrufft daegelicks alhier anbren-gen und uuytfueren 1).

Item halff stuivers ind heel stuivers, als in onses allgenedichsten heren des Conincks landen

Venloo lag van twee zijden, het zuiden en het oosten, door Gulik ingesloten. Tegelen was n. l. destijds Gulicksch.

van Brabant ind Hollant geslaegen ziiin; Hispaensche realen van vierdenhalven stuiver ende 7-stuivers-pennongen. Edoch diewyle die Brabantsche ind Hollantsche koopluysde alhier to lande weynich conversieren und verhandieren und ouch naeden 1) onse koopluysde, die in Brabant und Hollant gelden ind vercoopen, dieselvige munten, om oer nootdrufft aldaer wederom to moegen koupen, aenhal-den ind wederom daerher transportereren, soe ziiin alhier alsulche munten voors. in der daegelickscher negotiatie ind hanterongh weynich to bekomen.

Item halff stuivers ind heel stuivers, dobbel stuivers, pennongen van $2\frac{1}{2}$ stuiver, genant halff batzelaers, $2\frac{1}{2}$ stuiver, genant halff snaphaenen, pennongen van vier stuivers, pennongen van viiff stuivers, genant batzelaers ind snaphaenen, van ses stuivers, allet Ludiger munte, seer ganckber, soe allerhande whare des lants van Ludick alhier to Venlo ter Maesen affgebracht und wederom mennigerhandt waer, als hierombher gewassen off van benieden opkumt, alhier gegolden ind bovengefurt wurt.

Item allerhandt groessen und besunder als in den stift und eertzbisdom van Coln ind by hoichgedachten fursten to Gulich, Cleve und Berge etc. geslaegen, voor den prijs van achthien heller.

Item Deventer snaphaenen van $5\frac{1}{2}$ stuiver brabant.

Item slepers voor den prijs van negen stuiver brabant ind ouch van 10 stuiver Brabants, ind voort andere vele cleyne munte, in den fursten

1) Aangezien.

dumb Gelre etc. ind anderen als hoichstberoempter Con. Majesteyts, soe ouch anderen fursten ind heren landen geslaegen, die alhier niet al tosamen specificce gesat kunnen werden ind alhier int gelden ind verkoopen tot gemeyner walfaert zeer geriifflich ind dientlick siin, insonderheyt als nyet alleen die in den eertzbisdom ind stift van Coln, bisdom van Ludick ind furstendom Gulich, Cleve ind Berge etc. geslaegen ziiin, dan ouch die munten, die in denselven naberlanden ganckber ziiin, cours ind loup hebben, soe die onderdanen der landen voors. ind wy die eyne der anderer waeren und munten niet ontbereren kunnen, als wy erachten sulchs Ur. Ers. 1) ouch selffst sowael als ons kundich ind bewust to ziiin.

C. Specificatie der stadt Gelre.

Irstlichen 1 heller, der 12 eynen albus, 21 eynen stuver brabant.

Item kleyne penninckskens van 5 heller van verscheyden slaege.

Item van 6 heller, Cleeffsche, Colsche, Moersche.

Item eynen radtschillingh, 12 heller.

Item crossen van verscheyden oesterlensschen slaege, ad 18 heller.

Item eenen raderwitpenninck, 24 heller.

Item betzeler, Luydicksch slaege, 8 alb., 9 heller.

Item Sachsensche schrickenborger, 8 alb.

Item nyhe Loteringsche slepers, 16 alb.

Item Fransoesse melaensche, 17 alb., 6 heller.

1) Dit wordt gezegd tot den magistraat van Roermond, die deze inlichtingen gevraagd had.

Item allerhande Brabantsche munte, in weerde und nae advenant van desen.

D. To weten dat in yetziger tiit die allen silveren munt binnen der stadt Ercklens iren loup und ganck hait als volght:

Item eyn Coninghs Philipsdaler	62	albus.
Item eyn Burgundischer oder		
Riichsdaler	56	”
Item eyn daler	1)	”
Item eyn alder schleper	52	”
Item eyn nye Lotringscher		
schleper	17 ¹ / ₂	”
Item eyn alder Gelrischer snap-		
haen	16	”
Item Deventer Leutger 2)		
snaphaen	10 ¹ / ₂	”
Item Leutger betzeler, aldt und		
nye, ouch Hurnischer	10	”
Item eyn Leutger Schricken-		
berger	8	” 8 heller.
Item eyn Sachsischer Schric-		
kenberger	7	albus.
Item eyn Hispanischer reyael	8	”
Item eyn dubbel fuiryser	6	”
Item eyn Metzzer blanck	4	”
Item een Raderalbus	3 ¹ / ₂	”
Item eyn Marigros in 't gemeyn	2	”
Item Batenburgsche, Berchsche		
und Turnsche 3)	1	”
Item een Dortmuntscher pen-		
nongh	1	”

1) Niet ingevuld. 2) Waarschijnlijk = Luiksche. 3) Thornsche.

Item eyn gevaluirder Brabandischer stuver	21 heller.
Desgelichen eyn Leutger stuver.	21 „
Item Nymegsche und Ruremun- dische stuver.	11½ albus.
Item een albus	12 heller.
Item eyn Gulichscher schillinghs- pennongh 6	„

Bij schrijven van 17 November 1) zond het Hof de ingekomen antwoorden aan ALVA met de herinnering aan het naderen van den gestelden termijn van Kerstmis. Het Hof vroeg instructie hoe na dien termijn te handelen, en vestigde er tevens ALVA's aandacht op, dat Nymegen nog steeds in gebreke was gebleven het plakkaat van 2 Maart te doen afkondigen, waarom het in overweging gaf het nog eens overal te laten publiceeren.

Bij schrijven van 16 December 2) verlengde ALVA den termijn der Duitsche daalders tot St. JAN 1572, terwijl hij ten aanzien van de pasmunt bepaalde, dat men zich daarvan eveneens gedurende dien tijd zou mogen bedienen.

Bij plakkaat van 27 Juli 1572 3) werd daarop definitief het muntwezen, ook met betrekking tot het goudgeld, geregeld.

Arnhem,
April 1907.

J. S. VAN VEEN.

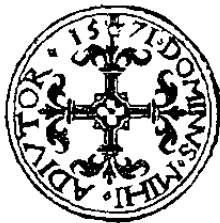
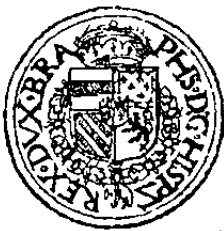
1) *Landsaaken D*, fol. 124 verso,

2) *Brieven van en aan het Hof*, No. 2548/47, ook afgedrukt bij VAN LOON a. w. I, kol. 589.

3) VAN LOON a. w. I, kol. 600.

LE Roy nostre Sire desirant que vng chascun puist auoir meilleure cognoissance de la nouvelle petite Monoye d'argent. Ordonne à la cōmodité du cōmun, au nom, Tiltre, Armes & Figure de sa Ma^{te}. A cōmande aux generaulx maistres de ses Mōnoyes de pardecha, faire imprimer les figures de ladiète petite Monoye d'argent, avecque le pris d'iceulx cōme il sensuyt.

Die Conincklijcke Maesteyt onsen genadigen Heere / begerende dat eenen vegelijcken mach, beter kennisse hebbe vande nieuwe cleene siluere Munte geordonneert tot geries vander ghemeynen / onder den naem / tijttel / wapen en figure van zyne Maesteyt. Heeft den generaelis meesters vander Muntten van zijne landen van herwaertsovere beuolen te doen drucken die figuren vande voirsyde cleene siluere Munte metten prijs vanden seluen alsoe hier naer volcht.



LE nouveau xx^e, du Philippus. Demy Real d'argent se allouera al'aduenāt pour trois gros & demy

DEN nieuwen Twintichsten deel vanden Silueren Philipp. haluē Reael / salmen begeuen nae aduenāt tegen iij. groot en half.

¶ Et pour la commodite du poure commun, pareillement ordonné deux deniers de quyure qui se alloueront comme sen suyt

CEn tot geriesaemhede vande Erme gemeynte: Heeftmen insgelijcx geordonneert twee coeperen penningen / die welcke men begeuen sal alsoe hier naer volcht.



LE nouveau xl^e. du Philippus demy Real d'argent se alouera al'aduenāt pour vng gros xvij, mites monnoye de flandes.

DEN nieuwen Veertichste deel vanden silueren Philip. haluen Reael / salmen begeuen nae aduenant tegen een groot xvij mites blaems.



LA nouvelle Double noire courte se allouera pour iij. mites de flandes ou vj. mites de Brabant,

DE nieuwe dobbele swerte coerte / salmen begeuen voer iij. mites blaems / oft vj. mites Brabants.



LA nouvelle noire courte se allouera pour deux mites de flandes, ou trois mites de Brabant,

DE nieuwe swerte coerte / salmen begeuen voer ij. mites blaems / oft iij. mites Brabants.

AVECQ PRIVILEGE DV ROY. Taux. 2. deniers d'Art.

¶ Imprimé à Bruxelles, par Michiel d'hamont imprimeur juré, sur la Pongelmecht.